

Katrin Krešić Šesto
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
kkresic@ffst.hr

Josip Lasić
Sveučilište u Zadru
jlastic@unizd.hr

OČUVANA PJESNIČKA RIJEČ NA HRVATSKOME JEZIKU U AUSTRALSKOJ DRŽAVI NEW SOUTH WALES

Sažetak

U razdoblju od 1945. do 1990. godine, odnosno od stvaranja Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ) do raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), postojala su dva književna korpusa hrvatske književnosti – domovinski i izvan-domovinski (Bošnjak 2021, 11). Drugi je korpus ostao slabije zabilježen i vrednovan, a činili su ga autorice i autori evidentirani u hrvatskoj književno-povijesnoj historiografiji kao *emigrantski pisci*. Do danas su manje-više ostali nepoznati u domovini iz koje su iselili. Nestankom se Jugoslavije početkom devedesetih prošloga stoljeća stvaraju preduvjeti za spajanjem tih dvaju književno-jezičnih korpusa, domovinskoga i izvandomovinskoga, s ciljem integracije u jednu zajedničku hrvatsku književnost. Međutim, do današnjih dana, s odmakom od tridesetak godina, do spajanja nije došlo pa izvandomovinsko književno stvaralaštvo traži danas modele svojoj vidljivosti, vrednovanju, procjeni i pozicioniranju. U radu se donose rezultati istraživanja pjesničkoga korpusa nastaloga na hrvatskome jeziku na prostoru australske države New South Wales od samostalnosti Republike Hrvatske do današnjih dana. Vremenski je okvir (1990. – 2020.), unutar kojega se promatra književna, uglavnom pjesnička, ostavština, iznjedrio brojne autore koji su ostali dosljedni najvidljivijemu markeru identiteta i pripadnosti pišući na hrvatskome jeziku. U istraživački su korpus uključena pjesnička ostvarenja autorica (Mirjana Emina Majić, Ana Kumarić, Ivana Bačić Serdarević, Duška Crmarić Tomašić, Marija Kosović Makić), nešto manje autora (Ante Glavor, Bartul Salečić, Drago

Šaravanja, Vlado Pucak) i nekoliko pjesničkih zbirki nastalih u zajedničkoj produkciji. Cilj je prikazati književnu ostavštinu nastalu na hrvatskome jeziku na zaokruženome prostoru Australije kako bi se, uz predstavljanje izvandomovinskih pjesnika, upozorilo istodobno i na evidentno gubljenje hrvatskoga jezika u iseljeništvu u najnovijemu vremenu. Izabrani autori i njihova književna produkcija, izuzimajući vrijednosne prosudbe i kriterije promatrane književne građe, ostaju danas najčvršća veza iseljeništva s jezikom zemlje iseljavanja. Naime, ne donosi se umjetnička i znanstvena ocjena izabranih književnih ostvarenja jer je središte usmjereno na prikaz vitalnosti hrvatskoga jezika sačuvanoga u pjesništvu na australskome prostoru kroz posljednja tri desetljeća. Naglasak je na jeziku izražavanja, a ne na vrijednosti pjesničkoga izraza u promatranome korpusu s prostora australske države New South Wales.

Ključne riječi:

hrvatsko izvandomovinsko pjesništvo, Australija, New South Wales, jezik pjesništva

Umjesto uvoda: o Hrvatima i hrvatskome jeziku na australskome kontinentu

Hrvati na australskome kontinentu⁴⁵ kao važna neanglofona zajednica više su puta u posljednje desetljeće i pol bili u središtu interesa brojnih znanstvenih područja (Čizmić, Sopta i Šakić 2005; Drapač 2004, 2009; Šutalo 2004 i dr.). U više je radova promatran i hrvatski jezik u okruženju većinskoga engleskoga jezika na prostoru Australije (Hlavač 2004; Šutalo 2004, 2011; Škvorc 2006; Zubčić, 2010; Burić i Lasić 2011; Stolac, 2019 i dr.). Čuva li se hrvatski jezik danas među iseljenicima i njihovim potomcima u tomu prekomorskome prostoru, prenosi li se na generaciju novih govornika, na kojim se mjestima on još evidentira, tko su danas govornici hrvatskoga jezika u Australiji i niz drugih pitanja otvarala su istraživanja. Međutim, do danas je ostalo neodgovoreno pitanje o točnome (čak i približnome) broju govornika hrvatskoga jezika. Usporedbom dvaju popisa australskoga stanovništva, prvoga iz 2006. i drugoga

45 Detaljni podatci iz posljednjega popisa australskoga stanovništva (2016.) dostupni su na: <https://quickstats.censusdata.abs.gov.au/census_services/getproduct/census/2016/quickstat/036> (pristup 22. 10. 2021.).

iz 2016. godine, vidljivi su statistički pokazatelji koji upućuju dijelom na položaj i sliku hrvatskoga jezika:

- na prostoru je Australije 2006. godine živjelo 118 046 osoba hrvatskoga podrijetla i od toga je broja njih 43 % bilo starije od 60 ili više godina (Šutalo 2010, 24 – 25),
- popis stanovništva iz 2016. godine⁴⁶ bilježi 133 268 australskih stanovnika koji navode pripadnost hrvatskome podrijetlu (od kojih je 28 003 rođenih u Australiji i 105 265 rođenih na prostoru Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine), a od toga broja (133 268) njih 24 498 navodi da govori hrvatski jezik.

Iz posljednjega je popisa vidljiva i raspoređenost pripadnika hrvatskome narodu prema brojnosti po državama. Od broja rođenih u Australiji (njih 28 003), koji su izjavili pripadnost hrvatskome podrijetlu, njihova je raspoređenost prema državama⁴⁷ sljedeća (abecednim redom): (1) Južna Australija (SA): 2 867 (6,6 %); (2) Novi Južni Wales (NSW): 1 301 (3,0 %); (3) Queensland (QLD): 3 551 (8,1 %); (4) Tasmanija (TAS): 243 (0,6 %); (5) Victoria (VIC): 15 486 (35,4 %); (6) Zapadna Australija (WA): 4 555 (10,4 %).

Iz dvaju je popisa vidljiv neravnomjeran broj australskih stanovnika koji navode pripadnost hrvatskome narodu. Bilo je za očekivati kako će novijim popisom (2016.) broj pripadnika biti manji. Međutim, raniji popis iz 2006. godine pokazuje znatno manji broj australskih građana hrvatskoga podrijetla (118 268) u odnosu na podatke o broju pripadnika hrvatskoga podrijetla 2016. godine (133 268). Koji su razlozi takve razlike u izjašnjavanju podrijetla (pripadnosti hrvatskome narodu), tema je za istraživanja u drugim društvenim i humanističkim područjima (sociologija, demografija, povijest i dr.). U ovome je radu središte istraživanja usmjereno na promatranje hrvatskoga jezika, njegove

46 Iscrpno na: <<https://www.homeaffairs.gov.au/mca/files/2016-cis-croatia.pdf>> (pristup 22. 10. 2021.).

47 Australske se države navode uz pokratu na engleskome jeziku u zagradama kako slijedi: Južna Australija (SA), Novi Južni Wales (NSW), Queensland (QLD), Tasmanija (TAS), Victoria (VIC), Zapadna Australija (WA). Iz opisa se izuzima država Sjeverni teritorij (NT) jer nisu pronađeni podatci o broju stanovnika hrvatskoga podrijetla na tome administrativnome području.

vidljivosti, čuvanja i prenošenja (vitalnosti/vitaliteta⁴⁸) u promatranome razdoblju od osamostaljenja Republike Hrvatske početkom devedesetih prošloga stoljeća do zaključno 2020. godine. Popis iz 2016. godine donosi i jedan zanimljiv podatak: 27 498 australskih stanovnika hrvatskoga podrijetla navodi hrvatski kao glavni, prvi jezik kojim govore (eng. *the main language spoken*). Vođeni tom statistikom, dalje se promatra izabrani zaokruženi geografski prostor jedne (ujedno najnaseljenije) australske države – New South Wales (NSW). Unutar te države istražuje se vitalnost hrvatskoga jezika promatranjem izabranih književnika, profesionalaca i amatera, koji stvaraju i objavljuju na hrvatskome jeziku posljednjih tridesetak godina.

Pisana književna produkcija i objavljeni tekstovi, uglavnom pjesničke zbirke, dokaz su opstojnosti hrvatskoga jezika u dominantnome okruženju engleskoga jezika. Prikazivanje je vidljivosti hrvatskoga jezika u književnoj produkciji New South Walesa osnova na kojoj počiva ovo istraživanje. Izbor je autorica i autora, koji pišu na hrvatskome jeziku, povezan s istraženom (i dostupnom) tiskanom građom te su u istraživanje uključeni oni autori, a koji stvaraju (ili su stvarali) na hrvatskome jeziku u New South Walesu od prve polovice devedesetih prošloga stoljeća do zaključno 2020. godine. Autorice se i autori navode slijedom kako se obrađuju dalje u radu: najprije (1) autorice Mirjana Emina Majić, Ana Kumarić (Anna Kumarich), Ivana Bačić Serdarević, Duška Crmarić Tomašić i Marija Kosović Makić te zatim (2) autori Ante Glavor, Drago Šaravanja, Vlado Pucak i Bartul Salečić Šale. Uz stvaralaštvo se navedenih autorica i autora donosi i (3) kraći pregled zajedničkih zbirki objavljenih na hrvatskome jeziku u razdoblju od 1992. do 2017. godine. U istraživačku je bazu tako uključeno pet (5) autorica, četiri (4) autora te pet (5) zajedničkih zbirki poezije tiskanih između 1992. i 2017. godine. Ono što povezuje autorice i autore zajednički je prostor i približno isti vremenski okviru

48 Eng. *vitality* u značenju sposobnosti za održanjem unatoč brojnim nepovoljnim društvenim uvjetima (usp. Giles, Bourhis i Taylor 1977, 307 – 348). Pojam je to koji se u hrvatskoj lingvistici pojavljuje kao *vitalnost* (Plešković 2019) i *vitalitet* (Šimičić i Bilić Meštrić 2018). U radu se *jezična vitalnost* promatra kroz korpus pjesničkih prinosa na hrvatskome jeziku nastalome na prostoru australske države New South Wales u razdoblju od 1990. do 2020. godine. Umjetnička i estetska vrijednost nije predmet istraživanja, već jezik kojim se poezija realizirana na promatranome geografskome području u uokvirenome vremenskom razdoblju.

u kojemu stvaraju – australska država New South Wales i književna produkcija od početka devedesetih prošloga stoljeća do zaključno 2017. godine.⁴⁹

Rad je tematski i koncepcijski usmjeren na vidljivost (vitalnost) hrvatskoga jezika u književno-umjetničkome stvaralaštvu i samo se manjim dijelom bavi propitivanjem umjetničke i književne vrijednosti promatranoga korpusa. Središte je istraživanja, naime, usmjereno na propitivanje vidljivosti (gubljenja i čuvanja) hrvatskoga jezika kojim je promatrana književna ostavština na prostoru australske države NSW oblikovana posljednjih tridesetak godina. Preglednosti radi, autorice se, autori i zajedničke zbirke dalje u radu donose i obrađuju istim redoslijedom kojim je istraživanje provedeno u razdoblju od travnja do prosinca 2021. godine.

Književna ostavština na jeziku useljenja – emigrantska i/ili iseljenička literatura

Jezik se stvaralaštva najčešće uzima kao osnovni kriterij u promatranju (i definiranju) neke nacionalne književnosti. S obzirom na jezik moguće je odrediti pripadnost pojedinoj nacionalnoj književnosti. Međutim, promatrajući hrvatsku književnost po kriteriju jezika kojim je stvarana, otvara se odmah drugo pitanje – je li ona stvarana unutar granica države u kojoj je službeni jezik hrvatski ili je stvarana izvan granica te države? Takvim je pristupanjem/promatranjem moguće govoriti (i pisati) o: (1) domaćoj (nacionalnoj) književnosti i (2) emigrantskoj⁵⁰ (iseljeničkoj) književnosti. Iseljenička književnost bila bi ona književnost nastala izvan državnih granica nekoga službenoga jezika. Dobar okvir za promatranje dvaju korpusa književnosti pisanih istim jezikom nude poljski književni povjesničari promatranjem poljske književnosti stvarane (nastale) unutar i izvan granica Poljske. U svojim pristupima drže se načela

49 Vremenski okvir promatranja vitalnosti jezika u državi NSW uzima se od 1992. godine, kada izlazi zajednička zbirka *Hrvatski zbornik* (ur. Veselko Grubišić), do zaključno 2017. godine izlaskom iz tiska posljednje zajedničke zbirke *Zlatna nit HALUD-a* (ur. Nina Ljubin McLeod).

50 Dalje se u tekstu neće upotrebljavati pojmovno obilježje *emigracija* i s njim povezani, izvedeni oblici, već se jednoznačno upotrebljava samo i isključivo pojmovno obilježje *iseljeničstvo* i s njim izvedeni oblici.

kako se ipak radi o dvama književnim kanonima sa zajedničkom osnovom ako je jezik stvaralaštva poljski (usp. Filipowicz 1998). S druge pak strane predlažu kako bi se, ipak, ta dva odvojena korpusa, domovinska i izvandomovinska literatura, u književnoj historiografiji mogla promatrati unutar jednoga, zajedničkoga kanona kao – književnost (književna produkcija) pisana poljskim jezikom (usp. Grabowski 2009).

Hrvatska književnost nastala izvan državnih granica dugo je već tema koja zanima brojne znanstvenike iz niza područja i disciplina, primjerice povjesničare, sociologe i demografe (usp. Perić Kaselj 2017, 165 – 167). Potrebno ju je stoga stalno propitivati, preispitivati, tumačiti i stalno i iznova (re)definirati jer kao takva još uvijek nije (službeno) postala korpus hrvatskoga nacionalnoga književnoga kanona, a nije ni konačno statusno definirana – je li ili nije dio nacionalnoga korpusa književnosti. U novijim je istraživanjima i radovima najčešće definirana kao: (1) književnost u egzilu (v. Grubišić 1991), (2) emigrantska i/ili iseljenička književnost (usp. Škvorc 2005, 2010; Kukavica 2013; Bošnjak 2017, 2021) i (3) književnost u dijaspori⁵¹ (Vulić 2021). Dalje se ona u radu jednoznačno naziva i promatra kao iseljenička književnost jer obilježja egzila, (e)migracija i dijaspora⁵² u današnjim društvenim okolnostima imaju puno šira značenja i kontekste u kojima se pojavljuju. *Hrvatsko iseljeničtvo i pisana ostavština na hrvatskome jeziku u iseljeničtvu* terminološki su jasnije odrednice za promatranje onoga što je središte istraživanja u ovome radu – vidljivost hrvatskoga jezika u književnoj produkciji iseljeničke zajednice u australskoj državi New South Wales. Razgraničenjem emigrantskoga od iseljeničkoga u hrvatskoj književnosti bavio se Vinko Brešić (1998, 247 - 248) koji predlaže kako bi trebalo promatrati književnu produkciju nastalu izvan hrvatskih državnih okvira (cit.):

„Hrvatska književnost pripada onome tipu europskih literatura čiji je korpus necjelovit, a kontinuitet poremećen. Glavni je razlog necjelovitosti

51 Uz terminološko određenje *dijaspore* i izvedenih oblika, primjerice kod Vulić Vranković (2021) gdje je zabilježeno kao književnost / jezik Hrvata u dijaspori.

52 Prema Hrvatskome jezičnome portalu dijaspora je: (1) raspršenost jedne vjerske zajednice ili naroda na području drugih vjerskih zajednica ili naroda van svoje postojbine (Romi, Židovi); (2) ekonomska i politička emigracija, ljudi na radu u inozemstvu. V. <<https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>> (pristup: studeni 2021.)

dugo nepostojanje nacionalne države, odnosno nepodudarnost političkih s etničkim granicama. Glavni razlog poremećenoga kontinuiteta jesu relativno česti i duboki politički lomovi te sociokulturni pokreti u nacionalnoj povijesti. Najznačajnija posljedica navedenih činjenica je postojanje književno-umjetničke produkcije među Hrvatima i na hrvatskome jeziku više ili manje izvan tokova nacionalne književne matice. Dvije su osnovne skupine: *stabilne* (nacionalne manjine u poglavito susjednim državama) i *nestabilne* (migranti i emigranti). Prvoj skupini pripadaju Hrvati u Austriji, Mađarskoj, Češkoj, Slovačkoj (gradišćanski Hrvati), Rumunjskoj (Krašovani ili Karaševski Hrvati) i Italiji (moliški Hrvati), odnosno u Srbiji i u Bosni i Hercegovini. Pripadnici ove skupine u svojim današnjim obitavalištima još su od 15. stoljeća kada su bježali pred osmanlijskom vojskom i tu se zadržali do danas; iznimka su Hrvati u Bosni i Hercegovini, jer je taj prostor domicilni za ovaj etnikum od njegova dolaska iz pradomovine na Visli tijekom 7. stoljeća. Drugoj skupini pripadaju Hrvati koji su iz političkih ili gospodarskih razloga napustili matičnu zemlju te su svoja privremena odredišta našli u europskim ili izvaneuropskim državama.“

Brešićev pristup hrvatskoj književnosti stvaranoj izvan granica današnje Republike Hrvatske promatra nekoliko godina kasnije Boris Škvorc.

Proširuje (razvrstava/klasificira/afirmira) područje koje se u Brešićevu pristupu odnosi na tzv. *nestabilnu* (emigrantsku/iseljeničku) hrvatsku književnost. Donosi prijedlog podjele na tri pojavna oblika: (1) emigrantska (migrantska) književnost, (2) etnička (manjinska) književnost i (3) književnost nastala modelom tzv. *dobrovoljnoga progonstva* (v. Škvorc 2004, 143). Primjere za predloženu podjelu te (nestabilne) iseljeničke književnosti pronalazi u autobiografskoj prozi Ivane Bačić Serdarević i Branke Ćubrilo,⁵³ hrvatskih autorica koje stvaraju na prostoru Australije. Autorice i autori, predstavnici

53 Ivana Bačić Serdarević autorica je autobiografskoga romana *Mojmir* (1999.), a Branka Ćubrilo također autobiografskoga romana *Male laži, velike laži* (2001.). Drugi roman Branke Ćubrilo *Mozaik slomljene duše [Mosaic of the Broken Soul]* (2010.), objavljen na engleskome jeziku, također je autobiografskoga karaktera i potvrđuje književni model *dobrovoljnog progonstva*.

iseljeničke književnosti u ovome radu, izabrani za opis vitalnosti hrvatskoga jezika na prostoru australske države NSW, uvršteni su s obzirom na dostupnost tiskane (pisane) građe za istraživanje. Naime, zabilježeni su brojni autori koji su pisali na hrvatskome jeziku na anglofonome prostoru, na udaljenim prekomorskim iseljeničkim zajednicama. Uz Australiju, tu se ubrajaju pisani (književno-umjetnički) prinosi nastali na prostoru Sjeverne Amerike, Kanade i Novoga Zelanda (v. Listeš 2017, 11 – 30). Nažalost, do današnjih je dana ta ostavština ostala velikim dijelom nedostupna, a terenska su znanstvena istraživanja nesustavna, zahtjevna i skupa (v. Kurtović Budja i Lasić 2021). Građa je uglavnom ostala zapisana i pohranjena u tiskanim izdanjima i velik dio nije digitaliziran kako bi bio, zbog prostorne udaljenosti, u današnjim globaliziranim vremenima, dostupan za istraživanje (usp. Hebrang Grgić i Barbarić 2021).

Zbirka *Inozemna Croatica* Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu⁵⁴ bogat je digitalni izvor i zasigurno najcjelovitija baza iz koje je moguće istraživati dio objavljene pisane književno-umjetničke baštine izvan današnjih granica Republike Hrvatske. To je digitalno dostupna pretraživačka baza u kojoj su pohranjeni brojni tekstovi, zbirke pjesama, eseji i ostala pisana produkcija nastala na raznim stranama svijeta. Od svoga je osnutka, sada već davne 1988. godine, središnje mjesto koje okuplja bibliografiju o pisanoj ostavštini hrvatskih iseljenika i njihovih potomaka sa svih kontinenata. Za potrebe je istraživanja uvelike osigurala kontinuitet proučavanja budući da sadrži pisanu građu većine autora i autorica izabranih za istraživanje.

Uz korištenu bazu *Inozemne Croatice* dio je istraživanja proveden pretraživanjem digitalne baze *Koha* koju vodi i uređuje Knjižnica Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu⁵⁵ i pretraživanjem digitalne baze Skupnoga kataloga knjižnica Sveučilišta u Splitu.⁵⁶ Hrvatske digitalne baze s pohranjenim izvorima o književnoj produkciji na hrvatskome jeziku u državi NSW uspoređene su s dostupnom bazom *AustLit*.⁵⁷ Vodi je i redovito ažurira australski

54 Detaljno na: <<https://www.nsk.hr/zbirka-inozemne-croatice/>> (pristup: listopad 2021.)

55 Detaljno na: <<https://koha.ffzg.hr/>> (pristup: listopad 2021.)

56 Detaljno na: <<http://libar.svkst.hr/>> (pristup: rujan 2021.)

57 Detaljno na: <<https://www.austlit.edu.au/>> (pristup: listopad 2021.)

University of Queensland i to je baza u koju su uneseni u obliku bibliografskih jedinica brojni radovi promatranih autorica i autora. Donosi se u nastavku popis obrađenih autora i u zagradi broj bibliografskih jedinica pohranjenih u australskoj bazi *AustLit*: Mirjana Emina Majić (27), Ana Kumarić (18), Ivana Bačić Serdarević (4), Duška Crmarić Tomašić (1), Marija Kosović Makić (1), Ante Glavor (12), Drago Šaravanja (1), Vlado Pucak (1) i Bartul Salečić Šale (1). Australska baza potvrdila je vidljivost objavljenih radova autora, književno-umjetnička vrijednost radova nije dio baze. Objavljeni autori i njihovi radovi zastupljeni u bazi uređeni su prema općim propisima i australskoj zakonskoj proceduri o tiskanju, nakladništvu i objavljivanju.

Zastupljenost autora i njihovih radova u analiziranoj bazi potvrda je zaokruženosti (cjelovitosti) korpusa koji čini: stvaralaštvo devet (9) autorica i autora i pet (5) zajedničkih zbirki pjesama. Konačna potvrda o autorima i njihovu radu u državi NSW ovjerena je u *Leksikonu hrvatskoga iseljenništva i manjina*⁵⁸ Instituta za društvena istraživanja Ivo Pilar iz Zagreba i na kraju u *Hrvatskome biografskome leksikonu*⁵⁹ Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža iz Zagreba. Izabrani autori i njihovo stvaralaštvo dalje se u radu promatraju samo i isključivo kao kulturno, društveno i jezično dobro izvan današnjih granica Republike Hrvatske. Ocjena i vrednovanje umjetničke i književne vrijednosti promatrane građe, narativni modeli⁶⁰ i književne analize istih nisu u istraživačkome fokusu ovoga rada.⁶¹

58 V.<https://www.pilar.hr/wpcontent/uploads/2020/10/Leksikon_hrvatskoga_iseljenistva_i_manjina_full.pdf> (pristup: studeni 2021.)

59 V.<<https://hbl.lzmk.hr/>> (pristup: studeni 2021.)

60 O naraciji i modelima vrednovanja hrvatske iseljeničke književnosti v. Bošnjak, M. (2021) i Žužul, I. (2021).

61 Niz je objavljenih radova, publikacija i knjiga usmjerenih na pristupanje, proučavanje i vrednovanje književnosti u iseljeništvu kroz protekla tri desetljeća v. Banov (1994, 2000); Blažetin (1998, 2012); Donat (1998); Grubišić (1997); Kalogjera (1996, 2001, 2003, 2005, 2008); Kosmos (2015); Listeš (2015); Lovrenčić (2009); Prpić (1991) i dr.

Udruživanja i kulturno stvaralaštvo na hrvatskome jeziku u prostoru australske države New South Wales

New South Wales (NSW) savezna je država na jugoistočnome dijelu Australije⁶² i prema podacima iz 2011. godine zauzima prostor od oko 800 000 km². Ekonomski je najrazvijenija savezna australska država s preko sedam milijuna stanovnika. Gotovo cjelokupno stanovništvo živi u gradovima, preko četiri milijuna u glavnome urbanome središtu Sydneyu te u okolnim gradovima, primjerice u gradovima Newcastleu i Wollongongu. Nagla industrijska proizvodnja krajem 19. i prvih desetljeća 20. stoljeća privukla je na ovaj prostor brojne europske doseljenike te je danas područje države NSW velika multikulturna zajednica doseljenika i njihovih potomaka, kako s europskoga tako u novija vremena i s azijskoga prostora. Istraživanju su potvrdila da su Hrvati najprije stigli na prostor današnje države Victorije šezdesetih godina 19. stoljeća (v. Čizmić, Sopta i Šakić 2005, 193 – 194) dok na prostoru države NSW značajniju ekonomsku afirmaciju doživljavaju nešto kasnije, između dvaju svjetskih ratova u prošlome stoljeću. Društvenu se i nešto kasnije kulturnu afirmaciju može promatrati od šezdesetih godina prošloga stoljeća. Postaju u tome vremenu vidljiv(ij)a useljenička zajednica ponajprije u glavnome urbanome središtu Sydneyu i njegovoj okolini. Pripadnici hrvatskoga iseljeničtva okupljaju se i udružuju, osnivaju se brojni zavičajni klubovi i društva i ono što je za vitalnost jezika najvažnije u promatranome vremenu – crkvena je aktivnost na jeziku useljenja vrlo izražena. Stvaraju se snažni društveni preduvjeti za aktivnu participaciju hrvatskih doseljenika u organizaciji kulturnoga, vjerskoga i športskoga života multikulturnoga NSW-a (usp. Čizmić, Sopta i Šakić 2005, 200 – 210). Aktivira se i novinska djelatnost i pokreću se radijski programi koji će imati važnu ulogu kao snažna poveznica s jezikom iseljavanja u dominantnome engleskome jeziku. Brojnim političkim pritiscima unatoč hrvatski je jezik na prostoru NSW-a dobio svoju prepoznatljivost pokretanjem studija hrvatskoga jezika 1983. godine na sveučilištu Macquarie (v. Budak 2008: 177 – 184). To će biti snažan poticaj zajednici za stalnom brigom o čuvanju i njegovanju hrvatskoga jezika kao najvažnijega određenja identiteta na prostoru multikulturnoga NSW-a.

62 V. <<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=43652>> (pristup: listopad 2021.)

Književno-umjetnička aktivnost događala se uglavnom na amaterskoj razini i vremenski je podudarna s vremenom osnivanja studija hrvatskoga jezika, od druge polovice osamdesetih godina prošloga stoljeća. Nažalost, pisane ostavštine iz toga vremena nije puno sačuvano jer brojni uradci nisu tiskani i objavljeni kroz tiskane medije. Brojni književni amateri tada se pojavljuju i svojim su uradcima gotovo svi priklonjeni pjesničkoj formi. Tematski su usmjereni na nekoliko aspekata među kojima dominira ljubav, domoljublje i iskazivanje iseljeničke sudbine.

Godina 1992. može se s pravom uzeti kao vremenski početak promatranja aktivnije pisane i tiskane književno-umjetničke baštine na hrvatskome jeziku u NSW-u. Naime, to je vrijeme konačnoga fizičkoga i mentalnoga napuštanja jugoslavenske države (i ideje), zemlja iz koje su iselili sada je neovisna i samostalna, zanos zbog stečene samostalnosti zemlje koji su napuštali je snažan, a hrvatski jezik lišen višedesetljetnih jugo-unitarnih nastojanja. Ta će povijesna okolnost, uz strašan obrambeni rat (1991. – 1995.) koji je trajao na prostoru Republike Hrvatske, uvelike pridonijeti aktivnome okupljanju i stvaralaštvu na hrvatskome jeziku. Rođena Hvaranka Ana Kumarić objavljuje 1992. godine samostalnu pjesničku zbirku *Olujni vjetrovi*⁶³ kojom će dati zamah ostalim pjesničkim stvaranjima koji će ubrzo uslijediti. Tiskanjem će te zbirke udruga *Croatian-Australia Literature and Art Association* dobiti na svojoj vidljivosti kao jedna od stožernih organizacija u promicanju hrvatske riječi na prostoru države NSW. U njezinom će izdanju, također 1992. godine, izaći iz tiska zajednička zbirka pjesama *Hrvatski zbornik 92'*.⁶⁴ Pod uredničkom palicom Veselka Grubišića kroz dvjesto trideset i dvije (232) stranice okupit će se na jednomu mjestu pjesnički prinosi koje potpisuju (navode se prema slijedu pojavljivanja u zbirci): Ivan Skračić, Srećko Vukorepa, Drago Šaravanja, Vladimir Barać, Veselko Grubišić, Pero Milostić, Miroslav Črljenac, Dinka Bednjačić, Marija Kusec Teofilović, Duška Salečić, Luis Postružin, Ivanka Serdarević, Ivan Bralić, Marko Bakušić, Emina Mirjana Majić, Ante Glavor, Tomislav Mravičić, Ivan Filipović, Anna Kumarich i Ilija Majdandžić. Nakon

63 Podatci o pjesničkim zbirci: *Olujni vjetrovi* (1992.), Sydney: Croatian-Australian Literature and Art Association. Predgovor zbirci potpisuje Ivo Višnjić.

64 V. <<https://www.austlit.edu.au/austlit/page/C634183v>> (pristup: listopad 2021.)

tih početaka, kroz zajedničko objavljivanje, vrijeme koje će nastupiti iznjediti će nova amaterska pjesnička imena.

Nebrojeno je do sada puta naglašeno kako se u jeziku ogleda identitet neke zajednice i kako je upravo jezik najdominantnije kohezivno sredstvo koje neku zajednicu povezuje i drži na okupu (v. Samardžija 2004; Zubčić 2010). U hrvatskoj se jezikoslovnoj znanosti dosta raspravljalo o važnosti čuvanja i prenošenja na novi naraštaj jezika iseljavanja pritom često uzimajući u predmet istraživanja upravo jezik iseljenih Hrvata na prostoru Australije (usp. Burić i Lasić 2011; Stolac 2014, 2017, 2019). Kako taj jezik sačuvati i kojim strateškim i inim politikama postići da se on održi – pitanja su koja su u brojnim radovima i istraživanjima postavljana (v. Nola 2000). Pisana pjesnička ostavština na hrvatskome jeziku na prostoru NSW-a možda je dobar primjer ideje o čuvanju jezika iseljavanja.

U uvodnome dijelu knjige *Hrvatsko rasuće: teme iz hrvatske dijaspore* Đuro Vidmarović donosi zaključke, objašnjavajući poetiku uglavnom amaterskoga stvaralaštva na hrvatskome jeziku izvan prostora Hrvatske, kako to iseljeničko pisanje i taj iseljenički jezik valja pratiti u skladu s predmetno-tematskim ishodištima kroz pojedina razdoblja iseljeničke prošlosti,⁶⁵ ali isto tako da ga valja uvijek i bezuvjetno stavljati u simbiotski odnos s kulturnim stečevinama zemlje useljenja (usp. Vidmarović 2009, 17). Zbog toga je to stvaralaštvo posebno jer sadrži svojevrsni poetski kompromis satkan od dviju istodobnih sudbina – iseljenika i doseljenika.

Na izabranome korpusu koji se donosi i obrađuje u sljedećemu poglavlju gotovo u cjelokupnoj istraženoj građi vidljiv je taj koncept poetskoga kompromisa izrečen najprije temama, potom i senzibilitetom izrečenoga.

65 Vidmarovićevo promatranje književne produkcije na hrvatskome jeziku odnosi se na onu nastalu na prostoru Srbije, Crne Gore, Austrije, Mađarske i Italije. Njegovo promišljanje i definiranost književnosti nastale izvan prostora današnje RH primjenjivi su i na književnu produkciju na drugim prostorima gdje se piše na hrvatskome jeziku.

Izabrane autorice/autori i njihovo stvaralaštvo od početka devedesetih do danas

(O)čuvanje i njegovanje hrvatskoga jezika kao identitetskoga markera u prekomorskim zemljama⁶⁶ moguće je promatrati iz različitih perspektiva: sociologa, kulturologa, historiografa, antropologa, etnologa i dr. Svako će od navedenih znanstvenih područja tražiti svoje modele i pristupe uzme li kao predmet istraživanja jezik kao središnju odrednicu zajedničkoga iseljeničkoga identiteta. Prostori prekomorskih zemalja i danas bilježe vitalnost hrvatske iseljeničke zajednice, uz, nažalost, prateću činjenicu kako je hrvatski jezik gotovo pa izgubljen ili je njegova vitalnost očuvana u neznatnome postotku. Osnivanje i pokretanje škola hrvatskoga jezika u prošlosti, uređivanje glasila, društvena aktivnost brojnih društava, priređivanje književnih i kulturnih manifestacija i objavljivanje amaterskih književnih uradaka načini su kojima se desetljećima pridonosilo (o)čuvanju i njegovanju jezika (usp. Vulić Vranković 2021). Danas su te aktivnosti manjega intenziteta, a prvenstveno iz dvaju razloga: (1) hrvatski je jezik samostalnošću Republike Hrvatske dobio svoj status i (2) potomci su iseljenika, nasljednici hrvatskoga jezika, asimilirani u anglofonu svakodnevicu.

Za prikaz čuvanja hrvatskoga jezika u današnjim vremenima ciljano je izabrana australska država New South Wales. Zanimljiv je to i dinamičan prekomorski prostor zbog objavljivanja u posljednjih tridesetak godina književnih (uglavnom pjesničkih) zbirke na hrvatskome jeziku. Tiskane zbirke na prostoru NSW-a predstavljaju dobar model (o)čuvanja hrvatskoga jezika u dominantnome, službenome engleskome jeziku NSW-a, ali i šire – u globaliziranome prostoru i vremenu svekolike dominacije engleskoga jezika kada gotovo da i nema ciljane i organizirane aktivnosti na hrvatskome jeziku. Za promatrano razdoblje, od početka devedesetih do posljednjih nekoliko godina, *Udruga Hrvatsko-australsko literarno i umjetničko društvo (HALUD)*

66 Pod *prekomorske zemlje* podrazumijeva se geografski prostor Sjeverne i Južne Amerike, Australije i Novoga Zelanda, a na kojemu su iseljenici s hrvatskih prostora u nekoliko valova dolazili i započinjali novi, iseljenički život (usp. Kurtović Budja i Lasić 2021).

[eng. Croatian-Australian Literature and Art Association (CAALA)]⁶⁷ bila je stožerno mjesto okupljanja čuvarica i čuvara hrvatskoga jezika (v. Mesarić Žabčić i Perić 2006., 272.–278.). Nekoliko je zbirki na hrvatskome jeziku u promatranome razdoblju tiskao tamošnji Centar za hrvatske studije [eng. Croatian Studies Centre] (v. Škvorc 2004).

Izdavački niz HALUD-a, nekoliko izdanja u vlastitoj nakladi i izdanja Centra za hrvatske studije od 1992. do 2017. godine osigurali su istraživački korpus koji čini pet zajedničkih zbirki i dvadesetak zbirki pjesama pojedinih autora. U nastavku se, prema stvaralačkome obimu pojedinoga autora i redoslijedu kojim je provedeno istraživanje, predstavljaju izabrani autori: Mirjana Emina Majić, Ana Kumarić (Anna Kumarich), Ivana Bačić Serdarević, Duška Crmarić Tomašić, Marija Kosović Makić, Ante Glavor, Drago Šaravanja, Vlado Pucak i Bartul Salečić Šale. Pišući na hrvatskome jeziku, doprinijeli su (o)čuvanju hrvatskoga jezika na promatranome prekomorskome prostoru australskoga kontinenta kroz posljednja tri desetljeća. Stoga su zaslužili zajednički prostor u kojemu će biti predstavljeni dok je umjetnička i književna vrijednost ostavljena za neka nova istraživanja u budućnosti. U kontekstu ovoga rada promatra se vitalnost hrvatskoga jezika kojim su promatrani autori stvarali na prostoru NSW-a.

Mirjana Emina Majić

Mirjana Emina Majić (1932. – 2021.) rođena je u Podravskoj Slatini. Početkom Drugoga svjetskoga rata seli u Glinu zbog očeva službenoga premještaja. Tamo završava pučku školu, gimnaziju u Zagrebu i Učiteljsku školu u Osijeku gdje s obitelji seli 1945. godine. Za sebe je često govorila kako je rođena u ličkoj činovničkoj obitelji izražena rodoljublja i duboke odanosti hrvatskome narodu i tlu. Godine 1959. odlazi u Australiju, u Claremont kraj Hobarta na otoku Tasmaniji. Tamo živi sljedećih osam godina te 1967. godine seli u Sydney gdje radi u školama Summer Hill, Fairfield i Liverpool. Od 1969.

67 Uz HALUD se na nekoliko tiskanih zbirki kao izdavač pojavljuje Australsko-hrvatsko literarno društvo „Mile Budak“. Moguće je pretpostaviti da je to zapravo HALUD upisan kao izdavač pod navedenim imenom. Prvenstveno se pojavljuje kao izdavač zbirki Mirjane Emine Majić.

godine do smrti je bila tajnica Australsko-hrvatskog literarnog društva „Dr. Mile Budak“. Osnovala je i registrirala prvu dramsku literarnu školu „Antun Gustav Matoš“ koja je aktivno radila deset godina. Bila je jedna od osnivačica subotnjih škola hrvatskoga jezika.

Talent za pisanje otkrila je pišući pjesme za nastavu hrvatskoga jezika. Predan stvaralački rad osigurao joj je članstvo u Udruženju australskih pisaca FAW – Parramatta, bila je i članicom Hrvatsko-australskog literarno-umjetničkog društva i Udruženja književnika Australije. Pisala je za tjednik „Spremnost“ i desetljećima bila među aktivnim sudionicima društveno-kulturnoga života u hrvatskoj iseljeničkoj zajednici. Među promatranim autorima s prostora NSW-a ostavila je najbrojniju građu na hrvatskome jeziku.⁶⁸ Donosi se u nastavku kronološki i s obzirom na potvrđenost u dostupnim i pretraženim bazama:

- *Pravaška zora svanuti mora (1861.–1991.): u spomen 130-e obljetnice Hrvatske stranke prava* (1991.), Sydney: Hrvatska stranka prava, 107 str.
- *Čarobni dragulj Slavonije* (1992.), Sydney: Hrvatsko dramsko literarno društvo „Mile Budak“, [predgovor Ivan John Višnjić], 108 str.
- *Posavino, naša rano ljuta* (1995.), Sydney: Hrvatska zajednica „Bosanska Posavina“, 212 str.
- *Sokol Velebita* (1995.), Sydney: Hrvatsko dramsko literarno društvo „Mile Budak“, 104 str.
- *Zagreb: 900-ta obljetnica* (1995.), Sydney: Hrvatski tjednik „Spremnost“, 48 str.
- *Za tobom Boko suzno moje oko* (1995.), Sydney: Hrvatsko dramsko literarno društvo „Mile Budak“, 78 str.
- *U srcu je Hrvatsku nosio, kao lav se u obranu diže: u spomen 100-te obljetnice smrti Ante Starčevića* (1996.), Sydney: Hrvatski međudruštveni odbor za zajedničku suradnju, 119 str.

68 Opširan popis objavljenih uradaka Mirjana Emine Majić dostupan je na: <<https://fenix-magazin.de/knjige-australske-spisateljice-mirjane-emine-majic-dostupne-i-u-njemackoj/>> (pristup: prosinac 2021.)

- *Junak vjesnik proljeća* (1999.), Sydney: Hrvatsko dramsko literarno društvo „Mile Budak“, 112 str.
- *Nespominjani i zaboravljeni* (2000.), Sydney: Australsko-hrvatsko literarno društvo „Mile Budak“, 74 str.
- *Orlovi Hrvatske* (2000.), Sydney: Hrvatsko dramsko literarno društvo „Mile Budak“, 360 str.
- *Suze roni hrvatica vila* (2003.), Sydney: Australsko-hrvatsko literarno društvo „Mile Budak“, 85 str.
- *Vitez u crvenoj kapi* (2005.), Sydney: Australsko-hrvatsko literarno društvo „Mile Budak“, 87 str.
- *Sokol kliče sa Ivan planine* (2009.), Sydney: Australsko-hrvatsko literarno društvo „Mile Budak“, [predgovor Tomislav Sunić], 304 str.
- *Ljubav poslije smrti* (2010.), Sydney: Australsko-hrvatsko literarno društvo „Mile Budak“, 168 str.
- *Rasplamsana vatra iz daljine* (2010.), Sydney: Australsko-hrvatsko literarno društvo „Mile Budak“
- *Eminin javor* (2011.), Sydney: Australsko-hrvatsko literarno društvo „Mile Budak“, 70 str.
- *Svevišnji Čuva Pravednika* (2013.), Sydney: Australsko-hrvatsko literarno društvo „Mile Budak“, 226 str.
- *Poviestnice radostnice od Irana do Jadrana* (2013.), Sydney: Australsko-hrvatsko literarno društvo „Mile Budak“, 234 str.
- *Domoljubni vapaj iz tudjine* (2015.), Sydney: vlastita naklada, [predgovor Marijan Horvat Mileković]. 265 str.
- *Sunce je ponovno obasjalo Hrvatsku* (2015.), Sydney: vlastita naklada, 104 str.
- *Svjetlost Budakova Ognjišta* (2016.), Sydney: Australsko-hrvatsko literarno društvo „Mile Budak“, 300 str.

Ana Kumarić

Ana Kumarić rođena je 1940. godine u Sućurju na otoku Hvaru. Ondje je završila osnovnu školu, a srednju ekonomsku školu završava u Zagrebu 1968. godine. Zaposlila se po završetku srednje škole u zagrebačkoj tvrtki Informator gdje u internom glasilu objavljuje svoje prve pjesme. Godinu kasnije odlazi u Sydney. Radila je do 1974. godine uglavnom računovodstvene poslove u nekoliko tvrtki kada odlazi u London. Nakon godinu dana provedenih u Londonu 1975. vraća se u Zagreb. Počinje raditi u Institutu za društvena istraživanja i paralelno studira na Ekonomskome fakultetu. Diplomirala je na području vanjske trgovine 1979. godine. Cijelo je vrijeme pisala pjesme, ali ih nije objavljivala. Nakon nekoliko godina provedenih u Zagrebu vraća se u Sydney 1984. godine. Uskoro postaje članicom društva Poets Union i društva PEN te članicom akademije World Academy of Arts and Culture. Bila je dvije godine glavna urednica hrvatskoga programa na radiju 2RDJ. Jedna je od utemeljiteljica HALUD-a – Hrvatsko-australskoga literarnoga umjetničkoga društva u kojemu je u nekoliko mandata obnašala funkciju predsjednice i tajnice. Uz predan rad kroz niz projekata HALUD-a bila je tajnica institucije Croatian Embassy Fund i u više mandata tajnica australskoga HDZ-a. Uz rad je studirala književnost i antičku povijest na sveučilištu University of New England, a stručni studij komplementarne medicine i ljepote završila je na visokoj školi St. George College. Uz cijeli niz poslova koje je radila i funkcija koje je obnašala predavala je hrvatski jezik u subotnjim školama i bavila se povremeno novinarskim radom.

Iznimno cijenjena u umjetničkim i književnim krugovima, prepoznata je kao vrsna pjesnikinja. Njezina je poezija u više navrata vrednovana, tematizira niz suvremenih aspekata (velegradska otuđenost, egzistencijalna nesigurnost) korespondirajući s vremenom i prostorom modernoga urbanoga senzibiliteta.⁶⁹ Piše na engleskome i hrvatskome jeziku, radove je objavljivala u listovima *Spremnost*, *Hrvatski vjesnik*, *Ognjište*, *Hrvatski iseljenički zbornik*, *Writers Mosaic* te u nizu zbornika i antologija u svijetu (Hrvatska, Meksiko, Mađarska, Tajvan, Kina i dr.). Uredila je hrvatsko-englesku antologiju *Zrcala u sjeni*

69 V. <<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11337>> (pristup: 11. studenoga 2021.)

(*Mirrors in the Shadow*) (1994.). Kao književnica nastupala je na više festivala i događaja u Australiji i drugim zemljama (Novi Zeland, SAD, Meksiko, Mađarska, Hrvatska). Igrokazi za djecu koje je pisala i postavljala na scenu često su bili izvođeni, a njezino je stvaralaštvo zastupljeno u prestižnim izdanjima australskoga pjesničkoga saveza, u hrvatskome zborniku KUD-a *Rešetari* te u zborniku *Hrvatska / Australija i Novi Zeland: povijesne i kulturne veze* [*Croatia / Australia and New Zealand: Historical and Cultural Ties*] (2000.).

Samostalno je objavila dvije velike zbirke na hrvatskome jeziku (1992. i 1999.) te jednu dvojezičnu zbirku na hrvatskome i na engleskome jeziku (1993.). Svojim je umjetničkim radom dala nemjerljiv doprinos očuvanju hrvatskoga jezika i kulture ne samo na prostoru NSW-a već gotovo na čitavome prekomorskome prostoru hrvatskoga iseljništva. Potvrdu njezina višedesetljetnoga društvenoga angažmana i istančanoga književno-umjetničkoga senzibiliteta možda je najbolje sama opisala u jednome od posljednjih svojih uradaka, u eseju objavljenome u kolovozu 2020. godine,⁷⁰ pišući motivirana svijetom i ljudima u nevoljnim vremenima otuđenosti u pandemiji virusa COVID-19:

„(...) u periodu u kojemu sam prisiljena izolirati se, dezinficirati se, staviti brnjicu na usta, zaštitne naočale, gumene rukavice, zalediti male radosti, pritajiti se, pokušati naći odgovore, ... jednom riječju – prisiljena sam smanjiti granice očekivanoga i poznatoga, ne proslaviti Uskrs u zajedništvu Crkve, kao lopov uvući se u vanjsku kapelu sv. Thomasa Morea u Brighton Le Sandsu u Sydneyu, moliti i plakati Isusu u Svetohraništu, ali ... ne za sebe, ovaj put plakati i moliti za svijet i Crkvu Božju (...).“

(Kumarić 2020, 75)

70 V. Branka Bezić Filipović (2020). *Njena priča: žena u iseljništvu*. Split: Naklada Bošković, 75 – 78.

Ana Kumarić, pojavljuje se i imenom Anna (Genovena) Kumarich, samostalno je u razdoblju pokrivenim ovim istraživanjem objavila sljedeće zbirke pjesama:

- *Olujni vjetrovi* (1992.), Sydney: Croatian-Australian Literature and Art Association, [predgovor Ivo Višnjić], 84 str.
- *The Rainbow* (1993.), Sydney: Croatian-Australian Literature & Art Association, 81 str.
- *Jeka plave ptice* (1999.), Sydney: Croatian-Australian Literature & Art Association, 80 str.

Ivana Bačić Serdarević

Ivana Bačić Serdarević novinarka je i kulturna djelatnica rođena u Dubrovniku 1954. godine. U rodnome je gradu 1973. završila srednju ekonomsku školu i iste godine preselila u Sydney. Od 1974. godine radila je kao voditeljica i urednica na etničkom radijskom programu *2EA*, u emisiji na hrvatskome jeziku. Diplomirala je novinarstvo na Sveučilištu Wollongong, a pokazivala je i interes za slikarstvo koje je studirala na visokoj školi National Art School. Članica je Hrvatsko-australskoga literarnog i umjetničkog društva (HALUD) u Sydneyu te Društva „August Šenoa“ u Melbourneu i društava Poets Union u Sydneyu i International Society of Poets u Bundallu.⁷¹

Piše poeziju i prozu na hrvatskome i engleskome jeziku. Prvu je zbirku pjesama *Mirišljava trava* objavila u Dubrovniku. Književno se stvaralaštvo Ivane Bačić Serdarević kasnije pojavljuje u nizu antologija poezije i proze: *Zrcala u sjeni* (1994.), *Soul of My City* (1998.), *Portraits of Life* (2000.) te ranije u *Hrvatskome zborniku* (1992.). U pretraživanim bazama stvaralaštvo Ivane Bačić Serdarević dostupno je kroz sljedeće zbirke poezije i knjige proze:

71 V. *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina* (2020, 56).

- *Gledam u zrcalo* [eng. *I am looking in a mirror*] (1994.), (izbor iz poezije u skupnoj dvojezičnoj zbirci *Mirrors in the Shadow*, 96.–101.)
- *Mojmir* (1999.), Sydney: Croatian Studies Centre, Macquarie University
- *Sol Elafita* (2004.), Sydney – Zagreb: Croatian Studies Centre, Macquarie University i Hrvatska matica iseljenika.

Duška Crmarić Tomašić

Duška Crmarić Salečić rođena je u Solinu 1952. godine. U Splitu je završila Pedagošku gimnaziju i kasnije Pedagošku akademiju. Nakon završetka studija deset je godina radila na Ekonomskom fakultetu u Splitu kao samostalni referent. Bila je tajnica prodekana za nastavu te prodekana za znanstveno-nastavni rad. Godine 1985. seli se u City of Lake Macquarie (Australija). Ubrzo nakon dolaska u Australiju postaje članica Hrvatsko-australskoga književnoga i umjetničkoga društva iz Sydneya.

Piše pjesme, pjesme u prozi, putopise i priče za djecu. Objavljuje na hrvatskome i engleskome jeziku, a redovito je surađivala u hrvatskim listovima koji su izlazili u Australiji. Godine 2002. vratila se u rodnu Hrvatsku i živi na Korčuli. Do sada je objavila sljedeće zbirke pjesama⁷² i kraćih proza:

(a) za života u Australiji:

- *Materin sljez* (1998.), Sydney: Croatian Studies Centre, 134 str.
- *Buljooke: od A do Ž* (1998.), Sydney: vlast. naklada, 36 str.
- *Blizinom tvojom isklesana* (1999.), Sydney: vlast. naklada, 73 str.
- *Žegino šesnaesto* (1998.), Sydney: Croatian Studies Centre, 129 str.
- *Ovjenčana Hrvatska* (1999.), Sydney – Zagreb: Croatian Studies Centre, 108 str.

⁷² U pojedinim se zbirkama pojavljuje i s imenom Duška Crmarić Salona.

- *Plavi brojevi* (2000.), Sydney: Samonaklada Salona, 32 str.
- *Ružičasta slova pričaju* (2000.), Sydney: Samonaklada Salona, 36 str.
- *Sunčica* (2000.), Sydney: Samonaklada Salona, 24 str.
- *Zvonici: proštaci neba* (2000.), Sydney: Croatian Studies Centre, 61 str.
- *Cantata to the sea* (2002.), Sydney: Croatian Studies Centre, 81 str.
- (b) po povratku u Hrvatsku:
- *Pusti me p(r)oč'* (ljetopis jedne Anime) (2014.)
- *Nagovijest* (2015.)
- *Psalmi ljuveni* (2016.)
- *Putosnovice* (2017.)
- *Galerija likova* (2018.).

Marija Kosović Makić

Marija Kosović Makić rođena je u Zaostrogu. Ondje je započela osnovnu školu, a završila je u egipatskom zbjeugu u El Shattu. Povratkom iz El Shatta 1946. godine upisuje i završava pripremni razred za gimnaziju. Nakon toga upisuje učiteljsku školu u Kninu. Iz Knina odlazi u Zagreb gdje će diplomirati na tadašnjemu Pedagoškome fakultetu zagrebačkoga Sveučilišta. Prvo zaposlenje dobiva u dječjem domu u Crikvenici i tamo ostaje raditi kao odgajateljica do 1957. godine kada otvara dječji vrtić. Dvije godine kasnije odlazi u Australiju, gdje su živjeli i radili ostali članovi njezine obitelji. Prve su godine iseljeničkoga života bile teške, radila je punih osam godina na farmi pilića učeći istodobno engleski jezik. Kasnije su stvari krenule na bolje jer se sama pobrinula za svoju budućnost. Nakon brojnih molbi za posao u skladu s obrazovnom kvalifikacijom koju je imala tek se 1973. godine zapošljava kao socijalna radnica australskoga Odjela za useljavanje. Ostaje na tome mjestu do 1980. godine. Neko je vrijeme

bila voditeljica na hrvatskome programu australskoga radija *SBS*. Bila je jedna od pokretačica toga programa 1975. godine.

Od 1985. godine aktivna je članica udruga Hrvatsko dramsko društvo Sydney i HALUD. Aktivno je sudjelovala u programskome odboru manifestacije *Hrvatski dani*. Za svoj je rad dobila više nagrada od kojih se ističe priznanje Hrvatske matice iseljenika za dugogodišnji rad u društvenome angažiranju hrvatske zajednice (1988.) i povelja predsjednika NSW-a Boba Carra za predan rad s doseljenicima na prostoru države NSW (1996.).

Pjesme su joj objavljivanje u zajedničkim zbirkama *Zrcala u sjeni* (1994.), *Soul of my city* (1998.) i *Spirit of Carnival* (1998.). Prvu je samostalnu zbirku pjesama za djecu objavila 1998. godine naslovljenu dvojezično *U veselomu kraljevstvu – In the merry kingdom*.

Druga, ujedno najprepoznatljivija zbirka naslovljena je *Matici Domovini*. Tiskana je 2013. godine u Australiji i svojevrsna je stihovana zahvalnica ljudima, rodnome Zaostrogu, Dalmaciji i Hrvatskoj. Zbirku je godinu kasnije (2014.) tiskala Hrvatska matica iseljenika kao hrvatsko izdanje. U zborniku KLD-a Rešetari o njezinu pjesništvu Đuro Vidmarović (2013, 5 – 9) napisao je prigodan esej naglašavajući kreativnost i umjetnički doseg pjesništva Marije Kosović Makić kao jednoga od najprepoznatljivijih glasova iseljene Hrvatske. U nekoliko navrata kroz esej napominje kako je zbirka pjesama *Matici Domovini* iznimno dobro profilirani poetski izraz koji će biti prepoznat i u vremenu koji dolazi visoko vrednovan umjetnički doprinos književnosti Hrvata izvan Republike Hrvatske.

I pokoji muški rukopis (pismo)

Ante Glavor

Ante Glavor hrvatski je pjesnik i novinar rođen 1940. godine u Dubravi na poluotoku Pelješcu. U rodnomu je kraju završio osnovnu i srednju školu. S nepunih dvadeset godina odlazi u Italiju i nekoliko mjeseci nakon u australski

Sydney. Radio je puno poslova, u tvornicama, hotelima te u rudniku zlata. Od samoga je dolaska u Australiju vrlo aktivan član hrvatske iseljeničke zajednice. Bio je član Izvršnoga odbora australskoga HDZ-a, počasni član i kasnije alumni udruge *Almae Matris Croatiae*, član uprave Hrvatskoga arhiva Australije, član društva australskih pjesnika *Australian Poetry* te član i bivši predsjednik Hrvatsko-australskoga literarnoga i umjetničkoga društva (HALUD-a). Suradio je u hrvatskim iseljeničkim listovima *Spremnost*, *Osvit*, *Hrvatski list* i *Nova Hrvatska*, bio suvoditelj u radijskome programu na postaji 2RD. Posebno se istaknuo u organizaciji i angažiranju hrvatske zajednice u prikupljanju humanitarne i novčane pomoći tijekom Domovinskoga rata.

Desetljećima je aktivan kao pjesnik, uz poeziju se okušavao i u drugim formama (aforizmi, rasprave, putopisi, povijesne rasprave i kratke priče). Pjesništvo je tematski usmjereno na domoljubni, ispovjedni i filozofski sadržaj i izraz. Zastupljen je u zbirkama i antologijama u Australiji, SAD-u i Koreji, uglavnom na engleskome jeziku. Ostavština se Ante Glavora može podijeliti na pjesme i radove u samostalnim zbirkama i pjesme u zajedničkim zbirkama:

(a) pjesme u samostalnim zbirkama:

Nemirne vode (1993.), *Plamen u noći* (1994.) i *Pod Križem* (2010.)⁷³

(b) pjesme u zajedničkim zbirkama:

Hrvatski zbornik (1992.), *Poets in the Forest* (1992.), *Out of the Woods* (1993.), *Australian Multicultural Book Review* (1994.), *Slipping on the Blue Glass* (1994.), *Zrcala u sjeni* (*Mirrors in the Shadow*) (1994.), *Soul of my city* (1998.), *Spirit of Carnivale* (1998.), *The Opening of Border – antologija poezije sudionika 21. svjetskoga pjesničkoga kongresa u Sydneyu* (2001.), *Reunion* (2003.), *Sun and Sleet Balmain* (2006.), *Zlatna nit HALUD-a* (2017.).

73 Zbirke *Plamen u noći* (1994.) (84 str.) i *Pod Križem* (2010.) (103 str.) zastupljene su u australskoj bazi *AustLit*. Izdavač je zbirke udruženje Croatian-Australian Literature & Art Association iz Sydneya.

Drago Šaravanja

Rođen je 1940. godine u mjestu Lipno između Ljubuškoga i Širokoga Brijega u Bosni i Hercegovini. U Ljubuškom je završio osnovnu školu, pet razreda gimnazije u Dubrovniku i nakon toga industrijsku školu u Zagrebu. Kao devetnaestogodišnjak napušta Hrvatsku 1959. godine, a sljedećih će deset mjeseci provesti u prihvatnome logoru za političke emigrante u talijanskoj Cremoni. Godine 1960. odlazi u Australiju. Radio je u početku na teškim fizičkim poslovima, a kasnije radi u administraciji. Studirao je metalurgiju, ali studij nije okončao. Pronalazi posao u tvornici oružja u Melbourneu gdje ostaje nekoliko godina. Nakon toga seli u Sydney i zapošljava u australskoj nacionalnoj zrakoplovnoj tvrtki Qantas. Dodatnim je obrazovanjem stekao diplomu strojarskoga inženjera i do umirovljenja ostaje na istome radnome mjestu. Jedno je vrijeme studirao hrvatski jezik na Sveučilištu Macquarie. Više je puta odlikovan za iznimne rezultate u radu od kojih se posebno ističu: državna nagrada *Zlatni ključ*, nagrada *Fra Lucijan Kordić* za prozni tekst *Idemo kući* te nagrada Pasijske baštine i Društva hrvatskih književnika za prozno djelo *Na drugoj strani vremena* (2007.).

Pisanje mu je postala strast od rane mladosti, a od početka sedamdesetih prošloga stoljeća pojavljuje se kao autor u nizu antologijskih izdanja. Član je Društva hrvatskih književnika, Društva hrvatskih književnika Herceg-Bosne iz Mostara, a istaknuo se u drugoj polovici devedesetih prošloga stoljeća kao predsjednik sydneyanskoga Hrvatsko-australskoga literarnoga i umjetničkoga društva. Objavljivao je u mnogim časopisima (*Hrvatski dom*, *Spremnost*, *Hrvatska revija*, *Nova Hrvatska*, *Hrvatski vjesnik* i dr.). Piše poeziju i kratke priče. Zastupljen je u antologijskoj zajedničkoj zbirci *Hrvatska iseljenička lirika* (1973.). Kao autor uvršten je u zbornicima i zajedničkim zbirkama poezije: zbirci *Zrcala u sjeni* (1994.) te zbornicima radova *Hercegovina* (2002.) i *Writer's Mosaic* (1992., 1996.). Autor je monografija *Hrvati sa Snježnih planina* (1999.) i *Iseljeništvo općine Ljubuški* (2011.) te romana *Idemo kući* (2003.), *Na drugoj strani vremena* (2007.), *Gelipter* (2011.) i *Novo odijelo* (2011.). Prije nekoliko godina objavio je autobiografiju naslovljenu *Od tada do sada* (2019.).

Nakon četiri desetljeća života u Australiji vraća se u Hrvatsku i od tada živi i povremeno se pojavljuje svojim pisanim radovima u Zagrebu. Od bogate pisane ostavštine Drage Šaravanje najveći su uspjeh postigli zbirka pjesama *Svaka rijeka svome moru teče* (1993.) (94. str.) i monografijama *The Snowy and Croatians* (1999.) (211. str.) i *Hrvatska sloboda* (1994.) (271 str.).

Vlado Pucak

Rođen je u Farkaševcu kraj Bjelovara 1931. godine. U Poljani pored Vrbovca završava osnovnu školu kamo doseljava s roditeljima 1937. godine. Pohađa gimnaziju u Karlovcu koju zbog rata prekida 1942. godine. Po završetku rata upisuje u Varaždinu trgovačku školu. Nakon srednjoškolskoga obrazovanja zapošljava se u Zagrebu i radi kao knjigovođa. U rodni se kraj vraća krajem 1955. zbog radnoga mjesta na neodređeno vrijeme, a već 1957. napušta Hrvatsku. U Australiju stiže u kolovozu 1958. nakon višemjesečnoga zadržavanja u Austriji. Po dolasku u Australiju radio je na mnogim poslovima, a najdulje u uslužnim djelatnostima.

Godine 1991. s Antom Čuvalom osniva Hrvatsko kulturno društvo Auckland, a na inicijativu HDZ-ova ogranka u novozelandskome Aucklandu. Osnovni je cilj Društva bio okupiti širu hrvatsku zajednicu na programima čuvanja i njegovanja hrvatskoga jezika, kulture i povijesti. Bio je dugogodišnji član sydneyanskoga HALUD-a obavljajući predano povjerene poslove rizničara i zamjenika rizničara.

Pisanjem se počeo baviti u ranoj mladosti. Pisao je prozu i poeziju. Od zbirki pjesama izdvajaju se Čežnja *k slobodi* (1995.) (87 str.) i *Moj dom* (1997.) (75 str.) te zbirka proznih radova *Kolarova kći* (2005.) (295 str.). Također je zastupljen u zajedničkim zbirkama *Soul of My City* (1998.) i *Spirit of Carnivale* (1998.) te *Zlatna nit HALUD-a* (2017.).

Bartul Salečić Šale

Rođeni Korčulanin, značajan po iznimnome angažmanu u organizaciji aktivnosti u hrvatskoga zajednici NSW-a. Prvenstveno se pojavljuje kao umjetnik fotograf, ali je svojim uradcima utkao snažan doprinos očuvanju hrvatskoga jezika u australskome NSW-u. Pisao je uglavnom prozu, a njegovo iznimno uspješno objavljeno djelo je *Jorjotov potomak priča: Bebotovi pabirci, svaštice i šale* (2000.) (196 str.), izdavač Croatian Studies Centre (Macquarie University). Sljedeći naslovi u kojima se pojavljuje kao autor i / ili suradnik su: *Materin sljez* (1998.), *Zvonici* (2000.) i *Cantata to the sea* (2002.). U njima se, uz kraće tekstove, pojavljuje kao iznimno uspješan autor fotografija i crteža.

Zajedničke pjesničke zbirke (1992. – 2017.)

Ono što okuplja sve ranije opisane pjesnikinje i pjesnikinje pojavljivanje je kroz zajedničke zbirke. U razdoblju od 1992. godine do 2017. godine tiskarska produkcija na hrvatskome jeziku bila je bogata. Redovito su izlazile zbirke pojedinih autora ili su okupljeni objavljivali kroz zajedničku zbirku. U radu će se predstaviti pet takvih zbirki i to prema redoslijedu izlaženja:

Hrvatski zbornik 92' (1992.) urednika Veselka Grubišića; *Zrcala u sjeni* (1994.) urednice Anne Kumarich; *Soul of My City* (1998.); *Spirit of Carnivale* (1998.) urednice Mirjane Emine Majić i posljednja u nizu *Zlatna nit HALUD-a* (2017.) urednice Nine Ljubin McLeod.

Pet zajedničkih zbirki tiskanih u manje od tri desetljeća na ukupnome zbroju od sedamsto dvadeset i dvije (772) stranice mogu se gledati kao možda najvrjednija ostavština na hrvatskome jeziku na promatranome području NSW-a. Kako je i ranije naglašeno, umjetnički i estetski dosezi zbirki neka budu izazov drugim istraživačima, a ono što su u ovome istraživanju potvrdili jest vitalnost hrvatskoga jezika. Time ostaju trajna i dodana vrijednost vremenu u kojemu su nastajale.

(1) *Hrvatski zbornik 92' (1992.)*

Prva je zbirka zajedničkih radova nastala pod uredništvom Veselka Grubišića. Na dvjesto trideset i dvije (232) stranice predstavljeni su pjesnički uradci koje potpisuju (navode se redoslijedom pojavljivanja u zbirci):

Ivan Skračić, Srećko Vukorepa, Drago Šaravanja, Vladimir Barać, Veselko Grubišić, Pero Milostić, Miroslav Črljenec, Dinka Bednjačić, Marija Kusec Teofilović, Duška Salečić, Luis Postružin, Ivanka Serdarević, Ivan Bralić, Marko Bakušić, Mirjana Emina Majić, Ante Glavor, Tomislav Mravičić, Ivan Filipović, Anna Kumarich i Ilija Majdandžić.

Zbirku je tiskalo Hrvatsko-australsko literarno i umjetničko društvo [eng. Croatian-Australian Literature & Art Assoc. Inc.].

(2) *Zrcala u sjeni – Mirrors in the shadow: dvojezična zbirka poezije i proze (1994.)*

Zbirka je to koja uz pjesme donosi i niz kratkih priča. Pisana je dvojezično, hrvatskim i engleskim jezikom na način da su gotovo svi radovi predstavljeni na prvomu jeziku (hrvatski) i njegovu prijevodu na drugi jezik (engleski). Takvim je pristupom zbirka naglasila autorstvo koje je izvorno na hrvatskome jeziku. Urednica Anna Kumarich unutar sto četrdeset i tri (143) stranice okupila je radove koje potpisuju (navode se redoslijedom pojavljivanja u zbirci):

Drago Dušej, Dinka Bednjačić, Nikša Ciko, Drago Glamočak, Elisabeth Dominis, Ante Glavor, Marija Kosović Makić, Nina Ljubin McLeod, Frane Pervan, Ivan Skračić Bodul, Drago Šaravanja, Marica Šostarec, Sanja Fijačko Ferenc, Ivana Serdarević i Mirjana Emina Majić.

Zbirka je također tiskana u Sydneyu, u okviru nakladničke aktivnosti udruge Hrvatsko-australsko literarno i umjetničko društvo. Imala je snažan odjek u javnosti, kako u australskoj tako i u hrvatskoj jer se pojavljuje u strašnim i teškim ratnim okolnostima u kojima se daleka domovina zastupljenih autora u zbirci tada nalazila.

(3) *Soul of my city* (1998.)

Zajednička zbirka tiskana 1998. godine. Za razliku od ranijih zbirki, u ovoj zbirci nema naslova na hrvatskome jeziku mada su uglavnom svi radovi na hrvatskome jeziku. Izdavač je Croatian Drama & Literature Association „Mile Budak“, uredništvo nije navedeno, a na sto četrdeset i jednoj (141) stranici zastupljeni su autori:

Mirjana Emina Majić, Marija Kosović Makić, Ante Glavor, Marica Šostarec, Ivana Bačić Serdarević, Nikola Serdarević, Pero Milostić Tragetir, Anna Kumarich, Vlado Pucak, Anita Barar i Duška Crmarić Salečić.

(4) *Spirit of Carnivale* (1998.)

Iste je godine tiskana još jedna zajednička zbirka – *Spirit of Carnivale*. Kao i zbirka *Soul of my city* i ova zbirka je naslovljena samo na engleskome jeziku. Urednica je Mirjana Emina Majić, a izdavač Migrant Resources iz Blacktowna, predgrađa Sydneya. U zbirci su okupljeni na osamdeset i četiri (84) stranice sljedeći autori:

Ante Glavor, Ivana Bačić Serdarević, Pero Milostić Tragetir, Vlado Pucak, Anna Kumarich, Marija Kosović Makić, Diana Šulentić, Nikola Serdarević, Luka Jureško, Marica Šostarec i Monika Marinić.

(5) *Zlatna nit HALUD-a* (2017.)

U ovome nizu zajedničkih zbirki posljednja je ona iz 2017. godine. Tiskala ju je udruga Hrvatsko-australsko literarno i umjetničko društvo (HALUD) / Croatian-Australian Literature and Art Association iz Sydneya. Po izričaju je svojevrsna zahvala svim dosadašnjim suradnicima na ranijim zbirkama, a ujedno je i kratka povijest udruge HALUD iz Sydneya. Zbirka sadrži sto dvadeset i dvije (122) stranice, a u uvodnome dijelu, nakon riječi zahvale glavne urednice Nine Ljubin McLeod svim članovima HALUD-a za tri desetljeća rada, predgovor je Vesne Kukavica (2017, 11) koja zaključuje:

„(...) Pjesme su govorenje duše, a za duše bližnjih valja oćutjeti kontekst svagdašnjice. Pa ... ako sam imalo uspjela odškrinuti vrata što vode u duše četrnaestorice, u svjetove onih hrvatskih pjesnika iz Australije – moj posao nije bio bez smisla. Istodobno su klasićni i moderni, duboko individualni i univerzalni, nisu zarobljenici ni trenutka ni sredine, ni jezika u kojemu se rodiše, ni onoga u kojem svakodnevno dišu. Pjesme su autora uvršćenih u zbornik *Zlatna nit HALUD-a* prepoznatljivo osobne, artistićki otmjene i neponovljivo privlačne snagom svojih autentićnih slapova intenzivnih osjećaja.“

Duše četrnaestorice, kako ih zajednićki naziva Vesna Kukavica, u zbirci se pojavljuju pod svojim imenima:

Marica Čaldarević Božićević, Marijo Šime Dešpoja, Ante Glavor, Marija Kosović Makić, Anna Genoveva Kumarich, Nina Ljubin McLeod, Zorica Marušić, Scott McLeod, Rosica Peić, Mate Polegubić Šerif, Thomas Potoćki, Vlado Pucak, Slavko Subjak i pridružena autorica iz Hrvatske Maja Tomas.

Zaključak (ili prema novome početku)

Pisana i tiskana građa (uglavnom pjesnićka) u uokvirenome prostoru (australska savezna država New South Wales) i vremenu (od stjecanja hrvatske državne i jezićne samostalnosti do današnjih vremena) korišćena je kao korpus za istraživanje. Cilj je bio usmjeren na ispitivanje vitalnosti hrvatskoga jezika na tome prekomorskome prostoru. Promatrana i analizirana ostavština i tiskano stvaralaštvo pjesnika amatera (pet autorica i četiri autora) uz nekoliko zajednićkih zbirki tiskanih između 1992. i 2017. godine potvrdili su postojanje (vitalnost) hrvatskoga jezika kao markera identiteta, odnosno, promatrana je građa potvrđena kao svojevrsna jezićna niša u kojoj se, bez obzira na skoro pa potpunu asimilaciju u anglofonu svakodnevicu, još uvijek ogleda (i osjeća) hrvatski jezik. Naglašeno je ranije kako cilj istraživanja nije bio usmjeren na ocjenu književne i umjetnićke vrijednosti promatrane građe već na prikazivanje jednoga izabranoga modela vitalnosti hrvatskoga jezika u australskome NSW-u posljednjih tridesetak godina.

Savezna država NSW nije slučajno kao uokvireni prostor izabrana. Naime, od sredine je šezdesetih godina prošloga stoljeća vidljiva bogata i raznovrsna društveno-kulturna aktivnost u toj hrvatskoj zajednici. Danas je organizirana društvena i kulturna aktivnost slaba i uglavnom su sve rjeđa okupljanja i događanja u zajednici na engleskome jeziku. Daljnja bi istraživanja stoga valjalo usmjeriti prema ispitivanju naraštaja potomaka i njihovoga odnosa prema hrvatskome jezičnome identitetu i naslijeđu predaka doseljenih s hrvatskih prostora (i hrvatske kulture). Činjenica koja je ranije potvrđena ukazuje kako je očuvati jezik predaka u svijetu potomaka danas gotovo nemoguće unatoč svjetskoj (globalnoj) politici koja nerijetko sintagmu *jezična raznolikost* ističe u nizu programskih dokumenata (usp. Kukavica 2017, 9).

Hrvatski su iseljenici na prostoru NSW-a kroz prošlost imali snažnu motivaciju u (o)čuvanju jezika s prostora iseljavanja, vlastitu su iseljeničku sudbinu često identificirali s tim jezikom i kulturom. Stjecanjem je hrvatske državne i jezične neovisnosti motivacija za čuvanjem jezika bivala sve slabija. S obzirom na tu činjenicu istraženi pjesnički korpus ostaje značajna ostavština jer nastaje u vremenima potpune asimilacije iseljeničke zajednice i njezinih potomaka u engleski jezik, a višedesetljetni rat za samostalnost i samosvojnost hrvatskoga jezika je dobiven.

Ono što je ovo istraživanje također potvrdilo jest pitanje koje je ostalo otvoreno, neodgovoreno i traži modele za nova propitivanja – je li promatrana pisana (tiskana) pjesnička ostavština u nekome kontekstu poveziva (i povezana, integrirana) u hrvatsku književnost? Ovo istraživanje nije osiguralo jednoznačan i nedvosmislen odgovor na to pitanje i stoga je ostavljeno novim istraživačima. Istražujući hrvatsku književnost nastalu na prostoru Njemačke između 1990. i 2013. godine Milan Bošnjak (2021, 279) zaključuje:

„(...) Ako društvena sredina utječe na književno stvaralaštvo pisaca na više razina (jezičnoj, poetičkoj i svjetonazorskoj), vrijedi i obrnuto, tj. pisci – ma kojoj skupini pripadali – utječu na svoju adoptiranu sredinu, a svakako i na matičnu koja ih je generirala, pa ih nastoji sačuvati barem kao posrednike (...) ostaje dojam da smo otvorili niz novih pitanja – metodoloških i kulturno-povijesnih.“

Bošnjakov se zaključak u potpunosti uklapa u zaključak o jeziku i stvaralaštvu na hrvatskome jeziku u australskome NSW-u posljednjih tridesetak godina. Naime, izabrani autori Majić, Kumarić, Bačić Serdarević, Crmarić Tomašić, Kosović Makić, Glavor, Šaravanja, Pucak, Salečić Šale i njihove samostalne i zajedničke zbirke ostaju ostavština ispisana hrvatskim jezikom na stotinama stranica. Potvrdili su taj stvoreni korpus kao posrednika između adoptirane (australske) i matične (hrvatske) kulture. Njihov jezični, poetski, politički i svjetonazorski diskurs ostaje nakon ovoga istraživanja izazov novim istraživanjima za daljnja proširivanja spoznaja o vitalnosti hrvatskoga jezika u suvremenim okolnostima i na drugim prekomorskim prostorima – od Novoga Zelanda pa dalekim, dubokim morima do Sjeverne i Južne Amerike.

Zabilježena će i dijelom opisana pjesnička ostavština na hrvatskome jeziku u australskome NSW-u ovim preglednim istraživanjem ostati vidljiv (svojevrski) *kompromisan blues*⁷⁴ ispisana hrvatskim jezikom izvan (i fizički daleko od) hrvatskih prostora kao snažan, i za daljnja promatranja poticajan, identifikator pripadanja primljenoj i prihvaćenoj (australskoj) s jedne i ostavljenoj, ne i napuštenoj (hrvatskoj) kulturi s druge strane.

74 *Kompromisan* jer je između dviju kultura – australske i hrvatske, a *blues* jer se kroz promatranu i analiziranu građu ogledaju elementi američkoga glazbenoga žanra bluesa kao riječima iskazanoga odraza čežnje, rastanka i očekivanja, osobnih katastrofa i padova, nepravdi, protjerivanja i trauma uzrokovanih odlascima i migracijama.

Literatura

- Banov, E. (1994). *Usmena i pučka književnost hrvatske dijaspore*. Zagreb (magistarski rad).
- Banov, E. (2000). Razvoj književnog života Hrvata u sjevernoj Americi. „Zadarska smotra“, 49 (1/3), 321 – 344.
- Bezić Filipović, B. (2004). *Susret svjetova: Hrvatska – Australija*. Split: Naklada Bošković.
- Bezić Filipović, B. (2020). *Njena priča: žena u iseljeništvu*. Split: Naklada Bošković, 75 – 78.
- Blažetin, S. (1998). *Književnost Hrvata u Mađarskoj od 1918. do danas*. Osijek: Matica hrvatska.
- Blažetin, S. (2012). Dječja književnost Hrvata u Mađarskoj. U *Hrvatski iseljenički zbornik* (str. 61 – 70).
- Bošnjak, M. (2017). Hrvatska izvandomovinska lirika – šesnaest susreta, petnaest objavljenih zbirki i dvije u pripremi. U S. Blažetin (Ur.) *XIII. međunarodni kroatistički znanstveni skup – zbornik radova (2016.)* (str. 512 – 520). Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj.
- Bošnjak, M. (2021). *Hrvatska književnost nastala u Njemačkoj 1990. – 2013*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Brešić, V. (1998). Hrvatska emigrantska književnost (1945. – 1990.). *Croatica*, 27 (45 – 46), 247 – 271.
- Brešić, V. (2001). *Hrvatska emigrantska književnost (1945. – 1990.) – teme novije hrvatske književnosti*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Budak, L. (2008). Najstariji izvandomovinski studij, uz 25-u obljetnicu hrvatskih studija na Sveučilištu Macquarie u Sidneyu. *Croatian Studies Review*, 5 (1), 177 – 184.
- Burić, H., Lasić, J. (2012). Materinski jezik u multikulturalnom prostoru Australije. U S. Halilović (Ur.) *Prvi bosanskohercegovački slavistički kongres* (knj. 1) (str. 221 – 229). Sarajevo: Slavistički komitet.
- Čizmić, I., Sopta, M., Šakić, V. (2005). *Iseljena Hrvatska*. Zagreb: Golden marketing i Tehnička knjiga.
- Donat, B. (1998). *Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika*. Zagreb: Dora Krupićeva.

- Drapač, V. (2004). Perceptions of Post-WWII Croatian Immigrants: The South Australian Case. „Croatian Studies Review“, 3 – 4 (1), 27 – 39.
- Drapač, V. (2010). *Constructing Yugoslavia: A Transnational History*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Filipowicz, H. (1998). Polska literatura emigracyjna – próba teorii. „Teksty drugie“, 3, 43 – 62.
- Giles, H., Bourhis, R. Y., Taylor, D. M. (1977). Towards a theory of language in ethnic group relations. U H. Giles (Ur.) *Language, ethnicity, and intergroup relations* (str. 307 – 348). London: Academic Press.
- Grabowski, Z. (2009). Polska literatura emigracyjna. „Arhiwum Emigracji: szkice, dokumenty“, 1 (10), 13 – 20.
- Grubišić, V. (1991). *Hrvatska književnost u egzilu [Croatian Literature in Exile]*. München i Barcelona: Knjižnica Hrvatske revije.
- Grubišić, V. (1997). Književna prevodilačka djelatnost izvan Hrvatske s posebnim osvrtom na prevođenje hrvatskih pisaca u egzilu nakon Drugog svjetskog rata. „Glasje“, 4 (7 – 8), 212 – 220.
- Hebrang Grgić, I., Barbarić, A. (2021). *Ni s kućom ni bez kuće: nakladnička djelatnost Hrvata u Novome Zelandu*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Hlavac, J. (2003). *Second-generation Speech: Lexicon, Code-switching and Morpho-Syntax of Croatian-English Bilinguals*. Bern – Berlin – Bruxelles – Frankfurt a. M. – New York – Oxford – Wien: Peter Lang.
- Hlavac, J. (2020). *Croatian in Melbourne: lexicon, switching and morphosyntactic features in the speech of second-generation bilinguals*. Melbourne: Monash University Press.
- Hrvatska / Australija i Novi Zeland: povijesni i kulturni odnosi* (2000). Zagreb: Društvo hrvatskih književnika (Ur. T. Tarle, I. Žanić).
- Kalogjera, B. (1996). Književnost Hrvata u Sjedinjenim Američkim Državama. „Fluminensia“, 8 (1 – 2), 145 – 151.
- Kalogjera, B. (2001). Hrvatska etnička i iseljenička književnost: sličnosti i razlike. „Riječ“, 7 (2), 105 – 110.
- Kalogjera, B. (2003). *Pisci između dviju domovina*. Rijeka: Hrvatsko filološko društvo.
- Kalogjera, B. (2005). Etničari, egzilanti, globalisti. U *Hrvatski iseljenički zbornik*, 237 – 243.

- Kalogjera, B. (2008). *Izlaz iz iluzija*. Zagreb: Hrvatska matica iseljenika.
- Kosmos, I. (2015). *Mapiranje egzila u djelima postjugoslavenskih autora*, doktorska disertacija, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Kukavica, V. (2013). *Umreženi identiteti*. Zagreb: Hrvatska matica iseljenika.
- Kurtović Budja, I., Lasić, J. (2021). Kako istraživati jezik potomaka podgorskih Dalmatinaca na Novome Zelandu: geolingvističke, sociolingvističke i dijalektološke smjernice. „Slavistički studii“, 21, 79 – 100.
- Listeš, S. (2015). *Emigrantska Hrvatska revija*. Split – Zagreb: Naklada Bošković.
- Listeš, S. (2017). Udruga Hrvatska iseljenička lirika. „Pilar – časopis za društvene i humanističke studije“, 23 (1), 11 – 30.
- Lovrenčić, Ž. (2009). *Tragovi iseljenih Hrvata*. Rijeka: Društvo hrvatskih književnika – Liber.
- Mesarić Žabčić, R., Perić, M. (2006). Redefiniranje etničkoga identiteta: primjeri hrvatskih etničkih zajednica u Čileu i New South Walesu. „Etnološka istraživanja“, 10 (11), 261 – 315.
- Nola N. (2000). The Rolled R – Writing the Croatian Diaspora in New Zealand. U T. Tarle, I. Žanić (Ur.) *Hrvatska / Australija i Novi Zeland: povijesne i kulturne veze* [Croatia / Australia and New Zealand: Historical and Cultural Ties]. Zagreb: The Bridge.
- Perić Kaselj, M. (2017). Iseljenička književnost čileanskih Hrvata kao istraživački izazov. U *Hrvatski iseljenički zbornik*, 165 – 179.
- Plešković, M. (2019). *Vitalnost fujumanskoga dijalekta – stanje i perspektive na početku 21. stoljeća*, doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet.
- Prpić, J. (1991). *Uloga hrvatske književnosti i publicistike u iseljeništvu*. Ohio: University Heights.
- Samardžija, M. (2004). Hrvatski jezik i Hrvati izvan Hrvatske. „Croatian Studies Review“, 3 – 4 (1), 55 – 69.
- Stolac, D. (2019). Sročnost u jeziku Hrvata u Australiji. U N. Pintarić, I. Čagalj, I. Vidović Bolt (Ur.) *Komparativnoslavističke lingvokulturalne teme* (str. 289 – 297). Zagreb: Srednja Europa.
- Stolac, D. (2014). Expressing Croatian identity through language designations. „Croatian Studies Review“, 10 (1), 105 – 132.

- Stolac, D. (2017). Odnos nasljednoga jezika i standardnoga hrvatskoga jezika u govoru povratnika. U M. Sopta (Ur.) *Hrvatski izvan domovine* (str. 675 – 683). Zagreb: Centar za istraživanje hrvatskoga iseljništva.
- Šimičić, L., Bilić Meštrić, K. (2018). *Arbanaški na raskrižju: vitalitet i održivost jednog manjinskog jezika*. Zagreb: Srednja Europa.
- Škvorc, B. (2004). Systems of Literature Outside their Matrix: Framing Unstable Émigré and Stable ‘Voluntary Exile’ Models of National Literature. „Croatian Studies Review“, 3 – 4 (1), 143 – 161.
- Škvorc, B. (2004). Hrvatski tisak u australskome kulturnome i informativnome prostoru. U *Hrvatski iseljenički zbornik* (str. 153 – 170). Zagreb: Hrvatska matica iseljenika.
- Škvorc, B. (2005). *Australski Hrvati: mitovi i stvarnost (rasprave i eseji o hrvatskoj emigrantskoj književnosti, egzilantima i imaginarnoj Hrvatskoj)*. Zagreb: Denona i Hrvatska matica iseljenika.
- Škvorc, B. (2006). Hrvatski uokviren engleskim: jezik australskih Hrvata kao prvi i drugi jezik. „Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik“, 1, 15 – 26.
- Škvorc, B. (2010). Multikulturalnost i multikulturalizam u postkolonijalnom „stanju stvari“: Dislocirani identitet, pričanje zajednice, književnost i druge Hrvatske. „Croatian Studies Review“, 6 (1), 69–112.
- Šutalo, I. (2004). *Croatians in Australia – Pioneers, Settlers and their Descendants*. Melbourne: Wakefield Press.
- Šutalo, I. (2010). Budućnost hrvatske zajednice i hrvatskog identiteta u Australiji. „Croatian Studies Review“, 6 (1), 7 – 30.
- Tkalčević, M. (1992). *Hrvati u Australiji*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Vidmarović, Đ. (2009). *Hrvatsko rasuće: teme iz hrvatske dijasfore*. Split: Naklada Bošković.
- Vulić Vranković, S. (2021). *Blago rasutih: jezik Hrvata u dijaspori* (dio I.). Split: Književni krug.
- Zubčić, S. (2009). Speech of Croatian migrant sin the overseas countries and countries of Western Europe: The level of research attained. „Croatian studies review“, 6 (1), 141 – 161.
- Zubčić, S. (2010). Govor iseljene Hrvatske. U V. Kukavica (Ur.) *Hrvatski iseljenički zbornik* (str. 71 – 93). Zagreb: Hrvatska matica iseljenika.

Žužul, I. (2021). Modeli narativne analize hrvatske književnosti u dijaspori. U V. Kukavica (Ur.) *Hrvatski iseljenički zbornik* (str. 126 – 139). Zagreb: Hrvatska matica iseljenika.

Internetski izvori

Australian Bureau of Statistics

<https://quickstats.censusdata.abs.gov.au/census_services/getproduct/census/2016/quickstat/036> (pristup: listopad 2021.)

Department of Home Affairs

<<https://www.homeaffairs.gov.au/mca/files/2016-cis-croatia.pdf>> (pristup: listopad 2021.)

Hrvatska enciklopedija

<<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=43652>> (pristup: listopad 2021.)

Hrvatski biografski leksikon <<https://hbl.lzmk.hr/>> (pristup: studeni 2021.)

Hrvatski jezični portal

<<https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>> (pristup: studeni 2021.)

Leksikon hrvatskoga iseljenništva i manjina

<https://www.pilar.hr/wpcontent/uploads/2020/10/Leksikon_hrvatskoga_iseljenistva_i_manjina_full.pdf> (pristup: studeni 2021.)

Pjesme Duške Crmarić Salečić

<<https://www.youtube.com/watch?v=4jvH5ltWrps>> (pristup: siječanj 2022.)

Pjesničke zbirke Mirjane Emine Majić

<<https://fenix-magazin.de/knjige-australske-spisateljice-mirjane-emine-majic-dostupne-i-u-njemackoj/>> (pristup: prosinac 2021.)

Repozitorij Knjižnice Filozofskoga fakulteta u Zagrebu

<<https://koha.ffzg.hr/>> (pristup: listopad 2021.)

Repozitorij Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

<<https://www.nsk.hr/zbirka-inozemne-croatice/>> (pristup: listopad 2021.)

Repozitorij Sveučilišne knjižnice u Splitu

<<http://libar.svkst.hr/>> (pristup: rujan 2021.)

University of Queensland <<https://www.austlit.edu.au/>> (pristup: listopad 2021.)

Tiskane dostupne zbirke

Glavor, A. (2010). *Pod Križem*. Sydney: Croatian-Australian Literature and Art Association.

Kumarich, A. (1999). *Jeka plave ptice*. Sydney: Croatian-Australian Literature and Art Association.

Zlatna nit HALUD-a (dvojezična zbirka pjesništva i proze članova HALUD-a – Bilinugual collection of poetry and prose CALAA members) (2017). (Ur. Ljubin McLoad, N.). Sydney: Hrvatsko-australsko literarno i umjetničko društvo – HALUD.

Dodatak: izbor lirike na hrvatskome jeziku s prostora države New South Wales

Mirjana Emina Majić

HRVATSKO SUNCE

Hrvatsko izlazi sunce,
zora se nova budi.
pjevaju presretni ljudi.
sunčeve zrake krase vrhunce,
Planina i Gora,
očekuje povratak djece svoje,
u svim mjestima Domovine moje,
čuje se sirena sa hrvatske lađe,
mi čuvamo more da sunce ne zađe.

Radosno kliče Velebit,
sestri Dinari javlja,
gle Mosor je ponosan i osebit,
stari se zakon obnavlja.
Osnivaju se stranke,
pjesme pjevaju Hrvati,
a Boga mole starice majke,
za povratak sina svoga iz tuđine,
na tlo majke Domovine.
O, još samo malo strpi se, sunce,

obasjaj stara Kamenita vrata,
osvijetli opet planinske vrhunce,
oživi rod moj Hrvata,.
Neka se radi i stvara,
i pjesma čuje ratara,
dijl dugih slavonskih njiva,
a u srcu hrvatskoga sina,
Nek živi Bog, majka i domovina!

(v. *Pravaška zora svanuti mora* 1991, 45)

Ana Kumarić

LADA

Ako će tvoja lađa plovit po Mediteranu,
ukrcaj me. Te vode dobro poznam,
bit ću ti kormilar međ' otocima.
A ako se uputiš na Amazonu –
volim tajnovitost džungle
i zelene oči jaguara.
Pustiš li me da te vodim,
povest ću te dolinom Nila,
da međ' faronima nađemo ključ
izgubljenih djetinjih igara
i da nam se nasmiješi Ra.

(v. *Jeka plave ptice* 1999, 43)

UŠLA JE JESEN

Ušla je jesen u našu sobu
i žuto lišće studenoga.
Kiše po prozorima,
magle po putovima,
a ti u snovima.

Ušla je jesen u našu sobu
i donijela miris elegičnih daljina,
zakucala po grobovima,
rasula se po poljima.

Ušla je jesen u našu sobu
i utopila miris ljeta,
u duga, tiha nadanja
ponovnog susreta.

(v. *Jeka plave ptice* 1999, 41)

Marija Kosović Makić

MAJCI

O, Ti starice Majko,
Imena Tvoga – usta su nam puna,
Za sve što si nam u životu dala,
Pripada Ti Majko, kruna.

Kruna sva od zlata
I dragog kamenja
Za sve tvoje muke,
Patnje i strpljenja.

Na ovom našem svijetu –
Postoji li itko drugi,
Koji nekome daruje
Svoj život dugi.
Kao Ti, Majko, svojoj djeci
U dobru, zlu i bijedi,
Dok snaga Ti ne klone
I kosa ne posijedi.

Ti si onaj čvrsti temelj
Na kojemu se grade
Budući naraštaji mladi,
Naraštaji novi, Tvoja djeca –
Sokolovi sivi ...

A želja je Tvoja Majko
Cijeli svijet nek' se divi.
Primi ovaj mali dar
Naša draga Majko,
Dar je protkan ljubavlju
To svatko znade ...
Uz dar ovaj primi naše vruće želje
Čuvao Te milostivi, dobri Bog
Nama, Majko na veselje

(v. *Zlatna nit HALUD-a* 2017, 43 – 44)

Marija Kosović Makić

MAESTRAL

Nije bura, nije jugo,
Tremuntana nije,
Maestral je ...
Nešto drugo.

Kada puše –
Nekad jače,
Nekad tiše,
Noću – danju,
Čini nam se –
More diše,
Dok se na njem'
Barka njiše.

Onda stane – šuti,
Ne bi htio da se
Netko ljuti.

Dvoje mladih u noć brodi,
Tamo kud' ih
Ljubav vodi.
Taj maestral –

Lahor blagi,
Prijatelj je
Njihov dragi.

Tiho šumi,
K'o da šapće:
„Sretan onaj koji
Morem plovi,
Još sretniji onaj
Čije srce voli.“

(v. *Zlatna nit HALUD-a* 2017, 41 – 42)

Ante Glavor

TRI MAČKA

Zbilo se negdje u vremenu nekom
Učiniše prisegu mačka tri.
Nepriznati tigra, nit' kraljevstvo lava,
O, pametni rekoše, mački smo mi.

Al' imaše samo mačije nokte,
Ne mudrost tigra, il' lavov glas,
Grebaše šapama i mijaukaše glasno,
U pameti našoj – vama je spas.

I na Velikom zboru u jednom danu
Vid uma, bijaše im slijep.
Tad i drugi uvidješe, pa to su mački,
A oni zamijukaše i podviše rep

(v. *Pod Križem* 2010, 26)

POGLED U ZVIJEZDE

Ah! Kada bih mog'o zaustavit vrijeme,
Pa da zvijezde ostanu na nebu,
Lijepe, svijetle, sjajne, nasmijane,
Kao sinoć, kada sam ih gled'o.

Želio bih naći mir sa svima,
I s drvećem i životinjama,
Nek minu patnje, i sva zla sudbina,
Pružio bih radost, da je svatko ima.

I kad se sunce uspinje na nebo,
Pitam sebe, čemu zbilja takva,
Al' onda vidim da je bolja svjetlost,
Od velikog i trajnog mraka

(v. *Pod Križem* 2010, 37)

Vlado Pucak

ZAŠTO?

Zašto si ljubomoran na brata svojega,
Ako ima jednu haljinu više od tebe?
Budi sretan da je ima, jer ako ti divlje zvijeri razderu tvoju,
Tvoj brat će ti dati svoju, jer mu je višak.

Zašto gledaš brata svojeg ljubomorno,
Kada sjedi u društvu časnih ljudi?
Ponosi se s njim, pa će i tebe sa sobom povesti
u još časnije društvo.
Zašto ti je mržnja jača od ljubavi?
Mržnja te vodi u ponor iz kojega nećeš lako izaći.
Nastoj da ti je ljubav jača od mržnje.
Ljubav je savršenstvo koje vodi u blaženstvo.
Tko ljubi što je Bog stvorio?
Ljubi BOGA!

Zašto ljubiš zlato i misliš da te čini bogatim?
Zlato je prolazno, kao jutarnja magla,
Koji podnevno sunce rasprši, kao da nije nikad niti bila.
Ljubi pravdu koja je vječita.

Zašto misliš da si mudriji od siromaha, jerbo si bogat?

Oblačiš se u najskupocijenije haljine,

I kitiš zlatom i draguljima,

Ali, to te ne čini bogatim.

Što ti vrijedi sve bogatstvo i sav tvoj sjaj

Ako ti je duša potamnjena?

Mudrost se cijeni po čistoj, plemenitoj i pravednoj duši.

Zapamti: bogatstvo je ljubav, prema Bogu i bližnjem svomu.

(v. *Zlatna nit HALUD-a* 2017, 86 – 87)